ANDERS DIÖS

bygger

i Sandviken

FRÅN JORDKULA TILL HÖGHUS

Anders Diös bygger i Sandviken

Text och redigering: Carl Björk

Teckningar och lay-out: Hans Lindblad

Flygbilder: Lennart Pettersson

Tryckt hos Arbetarbladets tryckeri, Gävle

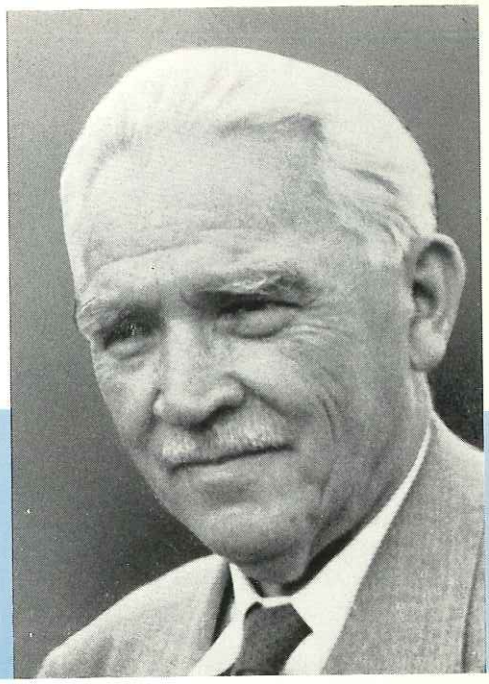

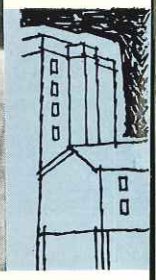

Att vi nu redovisar vår byggenskap i Sandviken beror kanske främst på att en 10-årsperiod avverkats, sedan vi började där 1949.

Vidare är det möjligt, att denna skrifts redaktör, herr Carl Björk i Sandviken, inspirerat oss — dvs undertecknad samt direktör Erik Östhol, som under denna tid varit och fortfarande är firmans platschef i Sandviken — att ge ut en sådan redogörelse, som nu här presenteras.

Den 1 november 1949 sammanträffade vi för första gången hos bruksdisponent Erik W. Forsberg på Sandvikens brukskontor för att diskutera Örtavallens byggenskap i Sandviken. Bruksdisponent Karl Fredrik Göransson var också med på sammanträdet. Han efterträddes som bekant av disponent Forsberg den 1 oktober 1948, men disponent Göransson var ordförande i styrelsen.

Vid 10-årsperiodens slut har nu bruksdisponent Wilhelm Haglund efterträtt disponent Forsberg. Man kan alltså säga, att vi haft att göra med tre bruksdisponenter under denna 10-årsperiod i Sandviken.

Under hela denna tid har i främsta rummet intendent Ragnar Berglund varit "primus motor" kring vår bostadsproduktion. Då nu även han i höst gått in i pensionsåldern, är det kärt att på detta sätt få tacka honom för respektfullt och livgivande samarbete i samhällsnyttans tjänst.

Utan samma förståelse och uppskattning från myndigheterna i Sandviken — här i främsta rummet representerade av kommunalborgmästare Karl-Erik Nygren och drätselkammarens ordförande Gösta Vestling — hade dock ingenting kunnat genomföras.

Jag har alltså stor anledning att nu tacka alla dem, som medverkat till vår byggenskap i Sandviken. Till detta tack vill jag knyta förhoppningen att vi skall bli i tillfälle att fullfölja vår byggenskap där och på så sätt lämna vårt bidrag till Sandvikens utveckling.

Uppsala den 19 oktober 1959.

Anders Liss

Kommunalborgmästare
Karl-Erik Nygren

En genomgripande omvandling sker

Den fortgående urbaniseringen har avsatt sina spår, praktiskt taget i alla Sveriges städer. Sandviken utgör härvidlag inget undantag. En genomgripande omvandling av stadens yttre har skett under de senaste femton åren. Från tiden för stadsbildningen — årsskiftet 1942/1943 — har sålunda stora delar av stadens centrum förnyats, en utveckling som ännu pågår. Likaså har helt nya stadsdelar byggt upp under denna tid.

Vad som särskilt har fallit i ögonen har varit den omvandling, som skett med Hyttgatan. Ursprungligen en idyllisk bruksgata med trygga envåningshus har här höghus travat fram och gatan har framträtt som det blivande ströget. Gatan ligger också strategiskt väl till för affärsmännen, mellan järnvägsstationen och Järntorget, stadens administrativa centrum.

Den gamla affärsgatan i Sandviken, Köpmangatan, har emellertid väl hävdat sin ställning trots Hyttgatans frammarsch. Också vid Köpmangatan har förnyelsen skett. Varuhus och andra affärshus liksom läroverk har uppförts här. Men än har gatan icke helt bytt dräkt. Fortfarande rivs det gammalt för att ge plats åt nytt.

Det är givet, att många krafter medverkat i denna väldiga utveckling, som skett och sker inför våra ögon. En av de flitigaste arbetarna i vingården har varit Byggnadsfirman Anders Diös, som byggt sina hus över hela staden, både i centrum och i perifera stadsdelar. Men särskilt ett område, stadens nya huvudgata, Hyttgatan, bär Anders Diös signatur. Likaså har Anders Diös lämnat uppskattade spår efter sig på Högbo Bruk, stadens kulturreservat, där han bl. a. ombesörjt restaureringen av Öfvra Hammaren uppförd på 1600-talet och av Högbo Qvarn, stadens och landskapets nya populära utflyktsmål.

När Anders Diös genom denna skrift redovisar en del av sin byggnadsverksamhet i Sandviken är det mig en glädje att få tacka honom för ett gott och stimulerande samarbete. Jag hoppas, att han kommer att bygga ytterligare många hus i Sandviken, sig själv till heder och Sandvikens till förkovran.

Januari 1959.

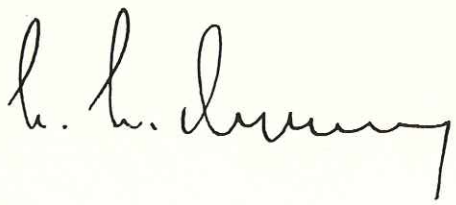

Bruksdisponent hedersdoktor Karl Fredrik Göransson

Bruksdisponent
Erik W. Forsberg

Bruksdisponent
Wilhelm Haglund

Drätselkammarens
ordförande
Gösta Vestling

Tio års utveckling

I början av vår verksamhet här präglades byggandet av traditionella metoder och material. Staden var av den karaktär att flerfamiljshus utfördes endast i tre våningars höjd.

Husen murades av lättbetong eller fasadtegel, trappor gjöts i betong på platsen och belades med mosaik eller marmor, bjälklag utfördes som fyllningsbjälklag och golvbeläggningen utfördes med linoleum på betongunderlag eller med eklamell på sandfyllning.

Emellertid gjordes bristen på arbetskraft, särskilt murare, att man under 1950-talet sökt åstadkomma andra metoder och material.

Ett led i denna utveckling var konstruktioner av Hyttgats-husen.

Här utfördes husen i betong som gjöts mot släta formar. Man undvek mureri och putsarbete. Konstruktionerna tog hänsyn till för arbetsplatsen planerade hjälpmedel och transportanordningar. Byggnadskranar infördes även i bostadsbyggandet.

Man byggde stommen mera rationellt och med mera mekaniska hjälpmedel. Man sökte få detaljer i större färdiga enheter för att monteras på platsen.

Arbetsplatsen vid Hyttgatan blev uppmärksammad och besöktes flitigt av studiedelegationer.

Icke endast produktionskostnaden har angripits för att nedbringa boendekostnaderna. Även de framtida driftskostnaderna har man sökt bringa ned genom att bygga med bättre ytterväggsisolering och mera underhållsfria yor.

Betecknande för kostnadsutvecklingen under perioden är, att hus uppförda 1949 betingade 110 kr pr m^3 byggnadsvolym, under det motsvarande siffra 1959 är 160: —. Hyran per m^2 uppgick 1949 till 29: — och 1959 till 44: — kronor. Detta är de subventionerade hyrorna vid de olika tidpunkterna.

Bruttoinkomsten i genomsnitt för en järnverksarbetare har stigit från c:a 6.500: — 1949 till c:a 12.500: — 1959. Om man reducerar brutto-inkomsten med erlagd skatt (familj med två barn) blir den disponibla inkomsten 1949 c:a 6.000: — och 1959 11.000: —.

En industriarbetare som 1949 flyttade in i en 2 rum o. kök-lägenhet om 55 m^2 erlade kronor 1.550: — i hyra eller 26 % av den disp. inkomsten, medan han 1959 erlägger 2.400: — kronor eller 22 % av den disp. inkomsten.

Utöver bostadsbyggandet, som tagit den ojämförligt största andelen av vår verksamhet, ha vi fått tillfälle utföra kontorsbyggnad för järnverket, civilförsvarsanläggning, hotell och restaurantbyggnad m. m.

Utvecklingen under 10-årsperioden har varit revolutionerande. Förmodligen kommer den att fortsätta med nya material, med värme och ljudisolerande egenskaper, höga hållfastheter och beständiga mot åverkan, mekanisk som kemisk.

Arbetsplatsens fortsatta mekanisering torde komma att minska det tunga arbetet och fabrikstillverkade enheter att minska arbetet på byggnadsplatsen.

Förnyelse av kvarter och stadsdelar där äldre bruksbebyggelse icke längre motsvarar tidens krav kommer förmodligen att intensifieras under 1960-talet.

I den skisserade utvecklingen hoppas vi få vara med för att i fortsatt gott och stimulerande samarbete med staden och järnverket få skapa bostäder i Sandviken.

Gävle den 23 november 1959.

Erik Östhol

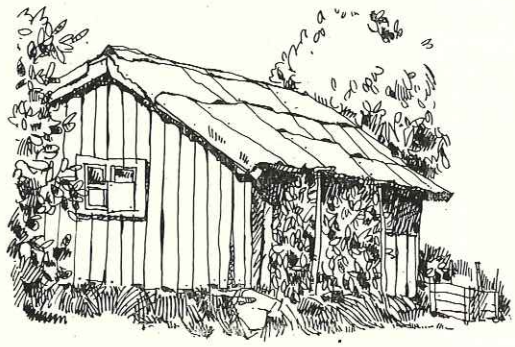

"Långfasters" stuga var belägen på nuvarande lekplatsen i östra delen av Järntorget

I allmänhet har städerna stora bekymmer, när det gäller att anpassa stadsplanerna efter den nya tidens krav. I Sandviken har denna anpassning varit lätt. Redan från början planlades bebyggelsen där med reda och generositet. Ingenting lämnades åt slumpen inom de områden, där grundläggaren, konsul Göran Fredrik Göransson, började sitt arbete 1862. Han hade också ett lättarbetat fält, eftersom området, där han förlade den nya industrin, var idel jungfrulig mark.

De första anläggningsarbetarna saknade bostäder och måste under den hemlösa tiden hysa in sig i Högbo byar, där bönderna trängde ihop sig i gårdarna för att till nykomlingarna kunna hyra ut rum i mangården eller en brygghuskammare. Men somliga pionjärer nöjde sig med att bygga jordkulor

Idyll från Gamla Bruket

Så tedde sig Gamla bruket år 1877

av den schaktmassa, som de fick vid grävningen av kanalen genom bruksområdet, och bo där tills bostadshusen började uppföras. Sandviken var vid denna tid ett sannskyldigt Klondyke.

Först uppfördes personalbostäder på det område, som numera kallas Gamla bruket, omfattande Storgatan, Stålgatan, Smedsgatan och Hyttgatan. De utgjordes av timrade hus i en våning, med ingångar på både långsidorna och gavlarna, där man försedde dem med utbyggda förstukvistar. Vindarna inreddes med kammare på gavlarna. Husen rappades efter några år och ströks i en ljusgul ton med skära knutar och foder. Stilen anknöt till gammal brukstradition, men fick ändå genom färgsättningen sin speciella sandviksprägel. På den inre gården mellan husraderna förlades uthusen, rymmande vedbodar och bekvämlighetsinrättningar samt i anslutning till uthuslängorna svinhus, där tunga grisar rultade omkring. Dessa utgjorde en betydelsefull tillgång bland människor, som ännu i många avseenden levde kvar i självhushållets behov och vanor. Svinuppfödningen omhuldades också av konsuln, som ännu inte hade flera anställda än att han kunde intressera sig för deras fritidssysselsättningar och personliga problem.

Allt planlades med reda och ordning, gott utrymme gavs för att ge envar möjlighet även till potatisland och kåltäppa. Gatorna sträckte sig från norr till söder, och allt eftersom personalen ökades ut, stakade han upp nya områden västerut. N. Järngatan och N. Götgatan kom till. Men det tog för hårt på tomtmarken att bygga bara i en våning. Redan vid Järngatan och Götgatan uppfördes därför tvåvåningshus. Denna hustyp blev sen mönster för all brukets bostadsbebyggelse västerut.

Inflyttade från olika bygder höll gärna ihop

De inflyttade smederna kom från skilda håll, och folk med samma födelsebygd drog sig gärna samman i kolonier. Rätt omfattande var inflyttningen från Dalsland, och dalslänningarna slog sig ner i de nya bostäderna väster om Hyttgatan. Detta kvarter fick därför senare namnet Dalslänningen, och det är delar av detta område som firman Diös f. n. exploaterar.

Bebyggelsen fortsatte västerut, och snart var all tomtmark på östra sidan om kanalen utnyttjad. Man flyttade då över vattnet och annekterade nya marker för bostadsbebyggelse. Utvecklingen skedde successivt år från år, livligare ibland, långsammare andra perioder. Omsider kom man fram ända till Skolgatan, som bildar gräns mot väster för bruksbebyggelsen. De sist uppförda husen kom till i början av 20-talet.

Även om självhushållet var långt drivet bland smederna — deras grisar gav fläsk, trädgårdstäppan gav potatis, vävstolarna tyger, bagarstugan bröd, lingonskogarna bärmos osv. — så måste de ändå ha en handelsbod att köpa en mängd varor i. Någon brukshandel i vedertagen mening fick Sandviken aldrig. Men en diversehandlare Forsström fick slå sig ner på bruksområdet och erhöll därigenom brukshandlares rang och värdighet. Umgängestonen mellan konsuln och brukshandlarn synes ha varit okonventionell. En historia tyder därpå. Kreditsystemet bredde ut sig för mycket och i samråd med konsuln skulle det stramas till. Forsström gjorde upp en lista på alla skuldsatta. När konsuln fick se listan utbrast han:

— Vad vill det här säga? Här står mitt namn först!

— Ja, äras den som äras bör, replikerade Forsström.

Den fria sektorn kom till på 90-talet

Men smederna och deras familjer måste ha skor gjorda, kläder sydda, möbler tillverkade osv. På 90-talet kom de första hantverkarna. Men de fick inte slå sig ner på själva bruket. De fick stanna norr om inhägnaden och bygga sina gårdar där. Nya serviceyrken kom efter hand. Och Forsströms affär fick konkurrens. Den fria sektorn ökades ut med nya hantverkare och köpmän. Och så började samfundslivet och folkrörelserna se sig om efter boplatser. De reste sina lokaler som goda grannar norr om hägnet, frikyrkorna i systerlig sämja intill varandra, vid samma gata, och bildade det område, som ända in i senare tid benämnts Yttre Sandviken.

På Yttre Sandviken fanns emellertid inom den privatägda marken ingen fast ordnande hand. Gatan växte ut från en gångstig eller gammal kärrväg. På ömse sidor om den primitiva trafikleden såldes tomter till hugade spekulanter, mest köpmän och hantverkare. Tomterna mättes upp med famnstaken eller stegades ut, och var man god vän med säljaren, kunde man få en liten extra markrimpa på köpet. Husen trängdes efter gatan. I den mån de kommit till med tanke på kunderna, placerades de helst en eller annan famn framför den som byggt tidigare för att inte riskera att komma i skymundan.

En bild från Storgatan på 1920-talet

Hyttgatan och del av Norra Järngatan omkring år 1885

Köpmangatan är det typiska exemplet på denna bristande reda i byggenskapen. Husen har stått som igeltänder, den ena pekande hit, den andra dit, och ännu i dag står flera fastigheter — till stor förtret för stadsplanerarna — kvar och talar sitt tydliga språk om hur en bebyggelse kan utveckla sig, där friheten varit obegränsad. 1960 börjar Diös sanera även där. Det gäller södra delen av kvarteret Skrivaren.

Men ett markområde, som ligger ett kvarter längre norrut på Yttre Sandviken — det har tidigare kallats Västra Villastaden — ägdes av bruket. Och där återfinner man den ordnande handen. Här såldes mark för egnahemsbebyggelse, men för att man inte skulle kunna bygga hur man ville fick var och en köpa endast den mark, som själva huset stod på. Den omgivande tomtmarken ägde bruket fortfarande. Husen ställdes i raka linjer efter gatan men med en brett tilltagen förgård. Först under senare år har gårdsägarna fått lösa in även den obebyggda tomtmarken. Självfallet är det också mycket lättare att sanera ett område med välordnad stadsplan.

Vid sekelskiftet kom egnahemsrörelsen till Sandviken. Idén med eget hem låg i tiden, den trängde sig fram överallt i landet. För sandvikssmederna låg den också naturligt till. Många hade bondehärstamning, de hade kärleken till jorden i blodet, de ville gräva och plantera och pyssla i en egen täppa. Det egna hemmet blev en tribut åt den del av människan, som ännu kände längtan till jorden. Bruksledningen torde också ha funnit det helt förenligt med sina egna intressen att uppmuntra denna egnahemsverksamhet. Det var ju billi-

Köpmangatan vid sekelskiftet med kyrkan i bakgrunden

gare att låta de anställda själva lösa sin bostadsfråga, därmed fick bruket större möjligheter att investera kapital i industriella nybyggnader. Men därjämte fanns ett motiv: det egna hemmet band personalen vid Sandviken. Att ha en rotfast personal, som utbildats till skickliga yrkesmän, är en ovärderlig tillgång för en kvalitetsindustri. Bruket främjade också egnahemsrörelsen genom att bilda ett egnahemsbolag, där lån kunde erhållas.

Egnahemsrörelsen utvecklades rätt kraftigt ända in på 30-talet. Den hade skapat Klangberget, en annektering av åsen som löper genom Sandviken, man hade nödgats gå över sockengränsen till Ovansjö och slå sig ner där i brist på utrymme inom den egna kommunen. Dessa "utvandrare" skapade egnahemsområdena Barrsätra, Olsbacka, Seestaden, Örtakolonin och senare Seeland.

Under 30-talet avstyckade dåvarande ägaren av Högbo bruk tomter öster om Jädraån och vi fick de nya egnahemsområdena Östanå, Lövbacken och Boänge, en splittrad bebyggelse, som i och för sig kan vara trivsam för den, som älskar avskildheten och vill komma närmare naturen, kåddoften, älgstråken, bärmarkerna, men som även visar sina negativa sidor.

Föreningshusen

En ohämmad egnahemsrörelse skapar också sina problem. Gatunätet blir för stort, ledningarna för långa och kostsamma, den enskilde får för långt till innerstaden, till bank och post och apotek och specialaffärer etc. Och därför

Den första som byggde eget hem i Örtakolonien var Alexander Johansson år 1916

Detta ruckel vid Jensasgatan fick på 1930-talet lämna plats för HSB-bebyggelse

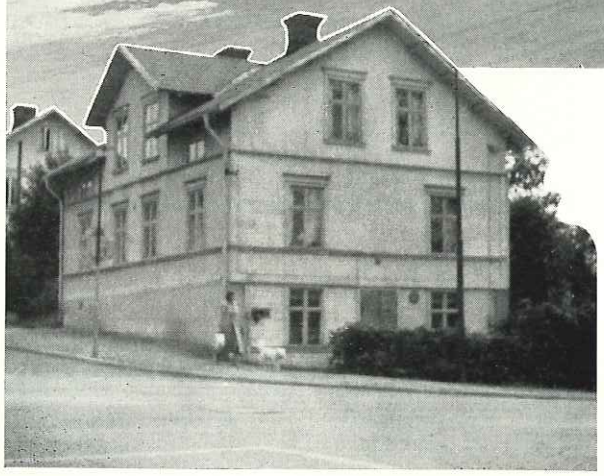

Denna gård från tidiga 1900-tal i korsningen Gävlevägen—Storgatan ersatte firman Diös år 1958 med ett nytt 3-våningshus.

började röster höjas inom den kommunala förvaltningen med krav på att samhället måste koncentreras.

Bostadsbebyggande i stor skala var föga attraktivt för det spekulativa kapitalet. Större hyreshus i enskild ägo kunde alltså inte påräknas. Bostadsrättsföreningarna löste uppgiften.

Den första bostadsrättsföreningen i Sandviken bildades i början av 30-talet. Vid Baldersgatan 10, där det ännu fanns en liten "stuvbit" kvar av den jungfruliga marken, ägd av bruket, avstyckades tomter för föreningshus i tre våningar. Markpriset var då 4 kr per kvm där. Bostadsrättsföreningen Balders hus om 12 lägenheter blev färdigt 1932. I rask följd uppförde sen HSB två liknande hus inom samma område. Det blev sen HSB, som stod för bostadsbyggandet i centrum för flera år framåt. Men alltjämt var man ytterligt aktsam för att röra gamla uttjänta fastigheter. Man placerade ut de

stereotypa huslamellerna med jämna mellanrum som vetelängder på bagarens plåt. De radades upp på sandmon invid bryggeriet, där dock en liten träkåk fick stryka på foten. Gamla Pintorp, samhällets enda verkliga slumbostäder, togs av kofot och grävskopa, sen röde hanen först ödelagt ett av husen. Man sökte, varhelst ett område fanns i centrum, tomter för HSB-hus för att bereda plats för den ständigt växande kön av bostadssökande. Gammalt och nytt brottades. De nya husblocken bröt sig starkt mot trädgårdsstadens gamla idyller, som fortfarande ömt vårdades av ägarna. Dessutom började tomtmarken stiga i pris. Den verkliga saneringen av innerstaden blev allvar först när staden grep in och köpte en rad äldre fastigheter för att sen sälja dessa till byggmästare, som byggde och överlämnade husen till bostadsrättsföreningar, eller till bostadsrättsföreningar, som själva skaffade entreprenörer.

Ovansjödelen inkorporeras

Ramen för den gamla bostadskärnan, bruksgårdarna, hade ju redan vid sekelskiftet på allvar sprängts. Gamle konsuln hade från början avsett att Sandviken skulle rymmas inom Högbo kommun, men hans arvtagare fick erfara att grundläggaren åtminstone i det stycket räknat fel. Redan efter några år in på 1900-talet växte, som tidigare nämnts, nya områden fram söderut, något senare även västerut inom ovansjöböndernas domäner. Dessa

Mitt i egnahemsidyllen vid Baldersgatan uppfördes i början av 30-talet de första bostadsrättsföreningshusen. Först på plats var Baldershuset, som ses längst till vänster.

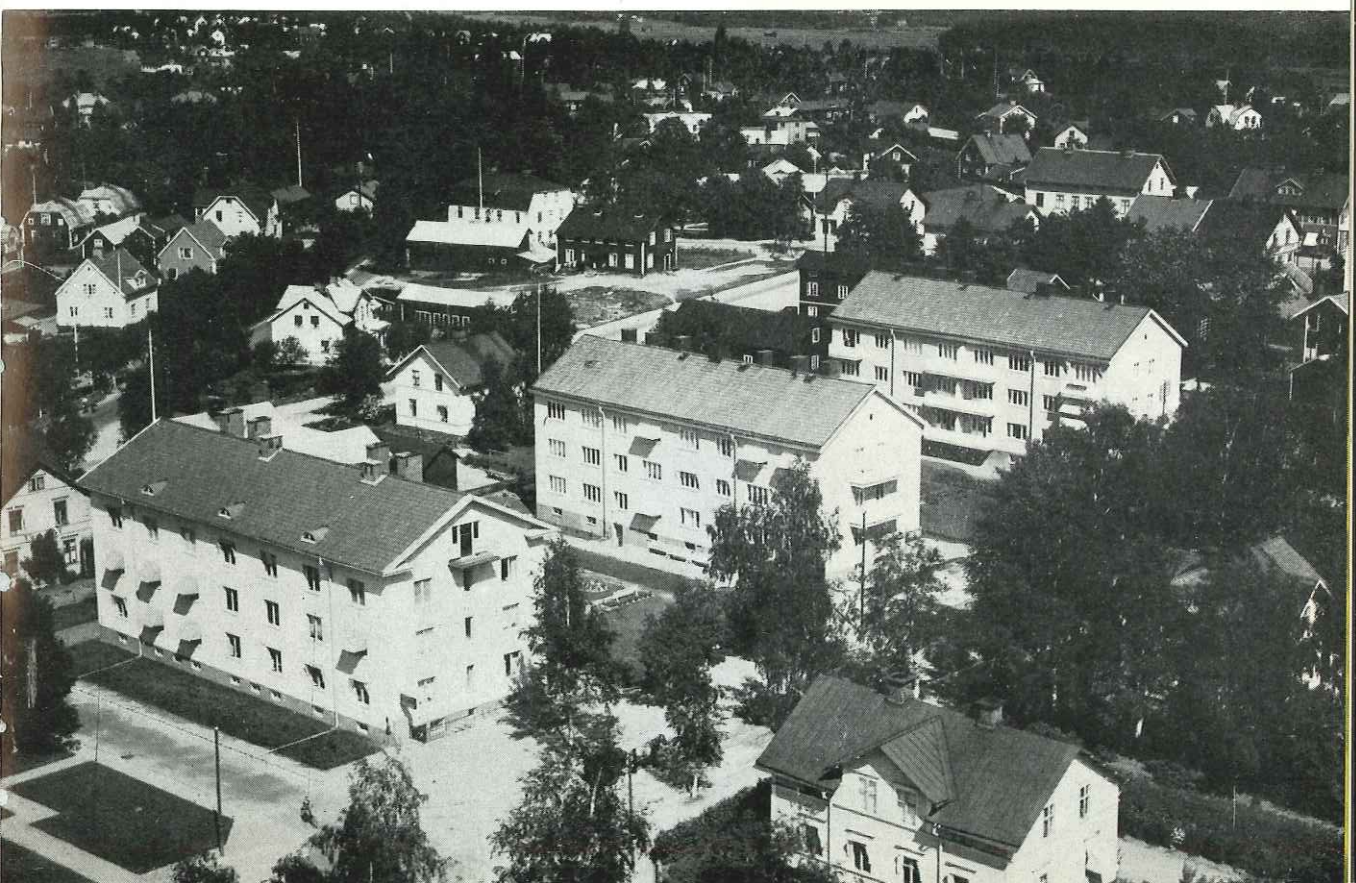

Envåningshusen vid Hyttgatan och Smedsgatan har fått vika för Diös 3-våningslängor och höghus under 1950-talet

Infällda bilden är från Hyttgatan

Längst ner till höger Hyttgatan på 40-talet

Gammalt och nytt
trivs bra sida vid sida

Diös nya hus vid
Smedsgatan. I botten-
våningen garage

områden, den s. k. ovansjödelen, införlivades med Sandviken vid köpingsbildningen år 1927.

Särskilt söder om järnvägen har utvecklingen varit livlig under de senaste 25 åren. 1958 beräknades folkmängden där till 8.000. Ett betydande tillskott till bostadsbeståndet där lämnade byggnadsfirman Diös 1949—1951 då firman på uppdrag av Sandvikens järnverk uppförde fyra bostadsbyggnader på gamla Örtavallsområdet, med plats även för vissa serviceaffärer. Ett annat omfattande bostadsbyggande skedde i Seljansö hage, där flera byggmästare varit verksamma.

Stort utrymme för variation

Myndigheterna har ägnat stadsplan och byggnadsstilar stor uppmärksamhet. Olika arkitekter har fått uppdrag att utarbeta förslag för större och mindre områden. Man har därigenom kunnat undvika stereotypa stadsbilder. Man har även tagit hänsyn till olika önskemål hos de bostadsbehövande. Somliga kan fördra att ha grannar i samma förstuga, andra vill hellre ha sin egen gård. Även de senares intresse har kunnat tillgodoses. Småhusen vid Ljungvägen kan nämnas.

Men som en kompromiss mellan dessa båda bostadsformer uppmuntrades radhusbebyggelsen. Det finns en hel provkarta på dem i Sandviken. De första kom till i slutet av 30-talet vid Bågspännarvägen. Prov på de senast uppförda radhusen kan beskådas vid Hantverkarbacken, en intressant och originell hustyp, som kommer helt till sin rätt i den soliga södersluttningen mellan vitstammade björkar. Till radhusbebyggelsen får man även räkna den koloni om ett 50-tal lägenheter, som under 50-talet kommit till i Lassas hage, en björkbacke sydväst om Seljansö gård, en bostadsö för sig själv, men avsedd att omsider växa ihop med Örtavallsområdet. Husen i Lassas hage är uppförda helt efter amerikanskt mönster, de saknar källarvåning och har garage i markplanet.

Men återigen hade stadens myndigheter anledning att begrunda denna utveckling, som skapade nya "höghusområden" ute i periferin, så att säga vägg i vägg med småhusen i trädgårdsområdena, medan det fortfarande gick trögt att fortsätta saneringen i stadens centrum, där de gamla trähusen från sekelskiftet alltjämt spärrade utvecklingen. Men trögheten satt inte bara i ovilligheten att offra de gamla husen. Den tilltagande bostadsbristen tvang även fram restriktioner, när det gällde att riva gammalt. När den bebyggda tomtmarken utnyttjats, var man så gott som helt hänvisad till jungfrulig mark i förorterna. Förbudet att riva beboeliga gamla hus släppte dock omsider, och då började staden ingripa på olika sätt för att främja tillkomsten av högre hus i innerstaden.

Den äldsta bebyggelsen blev reservat

En del exploateringsobjekt var självskrivna: de mycket nedslitna fastigheterna. Till en början diskuterades även sanering av Storgatan i den del, som

Vid Polhemsgatan i kv Stensötan uppförde Diös 1949 över 100 lägenheter

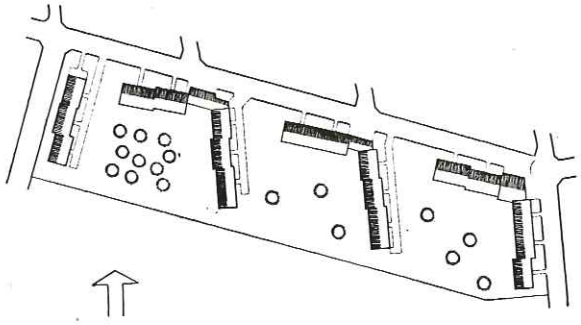

Plan av bebyggelsen i Stensötan

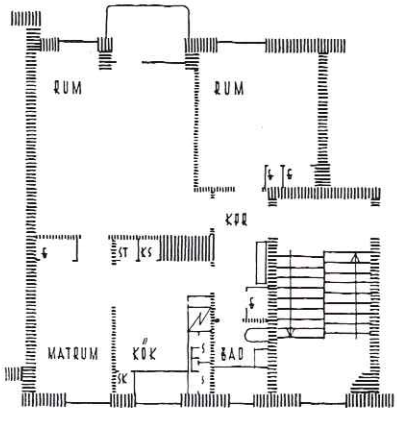

Plan av 3-rummare i Stensötan

Kontorsbyggnad vid Sandvikens järnverk uppförd av Diös.

ligger inom bruksområdet. Men här trädde de kulturhistoriska intressena fram och avstyrde ingreppet. Diskussionen ledde i stället till beslut att en del av den första bebyggelsen i Sandviken, den vid Storgatan och Stålgatan, skulle bevaras och bilda ett reservat, som inte fick röras. Det enda ingrepp som tolererades var att man i samband med moderniseringen av lägenheterna tog bort uthusen och på deras plats iordningställde lekplatser och fria gröna ytor. Dessutom fyllde man ut luckorna vid de tvärgående gatorna med bostadshus, som ifråga om sitt yttre anslöt till den äldsta bebyggelsen. För att åstadkomma en smidig övergång från envåningshus till höghus inlades en sektor med blandad bebyggelse mellan Smedsgatan och Hyttgatan.

Och det var framförallt i detta saneringsarbete som byggnadsfirman Anders Diös med sina resurser skred in och började spela en avgörande roll. Genom stadens förmedling eller i intimt samarbete med denna har Diös kunnat förvärva större och mindre tomtområden där för exploatering.

De största markförvärven är kvarteren Blocket, Bulten och Dalslänningen, belägna på ömse sidor om Hyttgatan. Som tidigare nämnts ingick dessa kvarter i det allra äldsta bostadsområdet. De små bruksgårdarna var visserligen fortfarande väl underhållna och därför samt genom sitt centrala läge och den omgivande grönskan mycket begärliga bland bruksanställda, som

I sandvikens cityområde har Diös bebyggt flera tomter. Huset längst ner till vänster står i kv. Snickaren, tomten längst upp till höger skall börja bebyggas 1960.

här kunde komma ifråga som hyresgäster. Men koncentrationen av bebyggelsen krävde, att de beredde plats för det nya, som skulle fram. Man ville också kränga av den gamla bruksblusen och krypa i en tidsenligare dress. Sandviken hade ju blivit stad 1943.

Hyttgatan blev paradgata

Ett annat skäl för ett ingrepp var att Hyttgatan är den enda gata i Sandviken, som på ett naturligt och självfallet sätt och med minsta intrång i den tidigare inledda omvandlingsprocessen skulle kunna läggas upp till stadens affärs- och paradgata. Hyttgatan går ut från området vid järnvägsstationen, och fram till Riksväg 10. Emellertid skulle också denna plan ha försinkats, om de som ägde marken vid Köpmangatan — den gamla affärsgatan — inte visat en sådan tröghet när det gällde att förnya.

Saneringen av Hyttgatan föregicks av att staden av Sandvikens jernverk ab köpte större markområden på flera ställen och bland vilka de gamla fastigheterna på östra sidan av Hyttgatan ingick som en del. I sin tur sålde staden tomterna till byggnadsfirman Diös för exploatering. Uppgiften var lockande. Förberedelserna blev grundliga.

Här prövades för första gången inom firmans verksamhet betonghusidén, som innebär att alla bärande element och ytterväggar gjuts i ett sammanhang, med ett ytskikt på fasaderna av lättbetong samt med väggar inom lägenheterna av väggelement av lättbetong. Vid gjutningen erhålls en yta, som tillåter målning eller tapetsering direkt på de obehandlade vägarna. Detta byggnadssätt har för övrigt tillämpats vid firmans byggen i kvarteret Missionären vid Storgatan och Silbergsvägen samt vid smedsgatan, Agagatan och Gävlevägen.

Firman påbörjade saneringen av kvarteren Blocket och Bulten vid Hyttgatan år 1953, och husen stod färdiga 1955. Programmet omfattade två huslängor. Varje enhet består av ett 8-våningshus och ett 3-våningshus, sammankopplade med en basarlänga i en våning. Bottenvåningarna upptar butiker eller kontor, de övriga våningarna bostäder, med undantag för det norra huset, vars 3-våningslänga i andra våningen hyrs ut till kontor, större delen till staden. Husen förvaltas av bostadsrättsföreningar.

Mitt emot dessa hus på västra sidan av Hyttgatan förvärvade staden av järnverket kvarteret Dalslänningen, som sedermera överlåtits till firman Diös. Planen är här att

Strax intill lasarettet lyfter sig detta 9-våningshus med fasad mot Agavägen

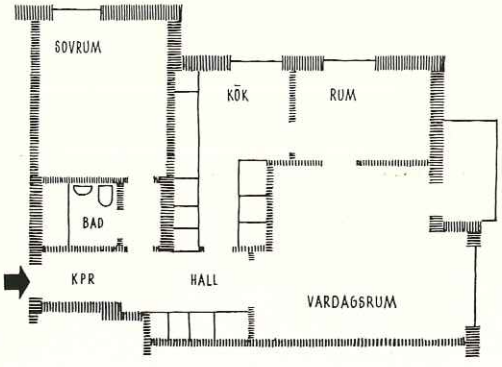

Våningsplan i höghuset

Trevåningshusen i kv. Bågspännaren vid Agavägen

skapa en pendang till byggnaderna på östra sidan gatan. Hur denna bebyggelse närmare kommer att utformas torde framgå av den perspektivskiss, som återfinns på sid. 29.

Programmet kommer att genomföras i tre etapper. Den första delen blev färdig sommaren 1959, den andra etappen påbörjades hösten 1959. Den sträcker sig mot norr och får en vinkel efter Barrsätragatan. I en tredje etapp slutförs det stora bygget söderut mot kanalen, och därmed skulle denna del av Hyttgatan som köpenskapens paradgata vara färdig.

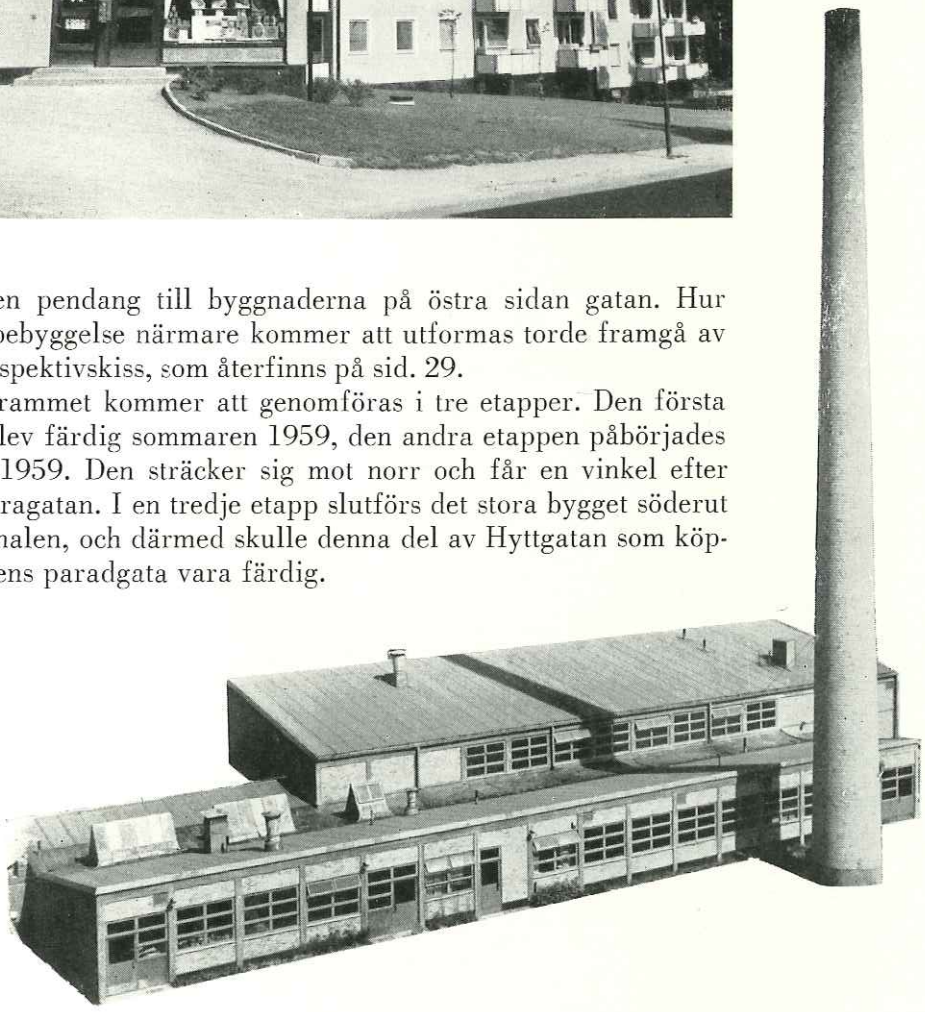

Diös byggde värmecentralen vid lasarettet

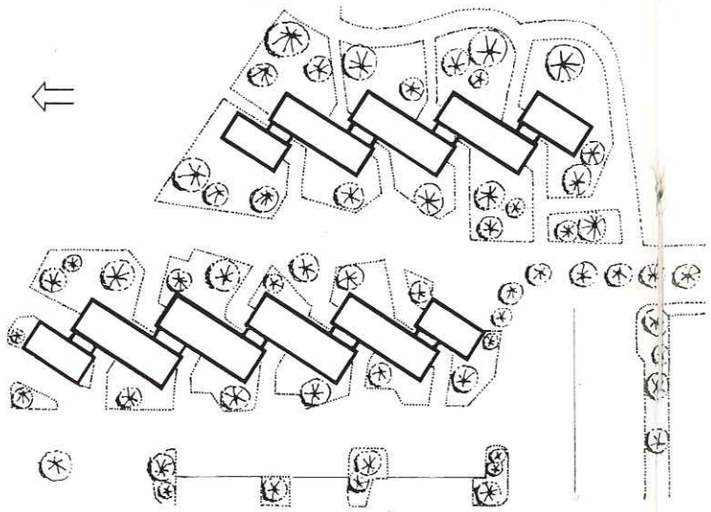

Planskiss av bebyggelsen vid Promenaden

Firman Diös är samtidigt verksam i kvarteret Slaktaren, närmare bestämt vid korsningen av Gävlevägen—Storgatan. Här inköptes två tomter. Den östligaste är redan färdigbyggd, den västliga håller på att bebyggas. Där har tillämpats delvis en ny konstruktionsmetod, men fortfarande med betongen som bärande element. Där används även treglassystemet i fönstren.

Som närmaste större objekt efter Dalslänningen skall Diös börja sanera den obebyggda delen av kvarteret Skrivaren vid Köpmangatan. Stadens myndigheter har under många år haft bekymmer för de gamla rucklen som stått där, och både av estetiska och sanitära skäl har man sökt få dem ersatta med tidsenliga hus. Ett av husen, det västliga, har dock sitt historiska intresse: det har tidigare tjänstgjort som järnvägsstation i Sandviken. När

Bostadsrättsföreningen Furan vid Promenaden administreras av HSB

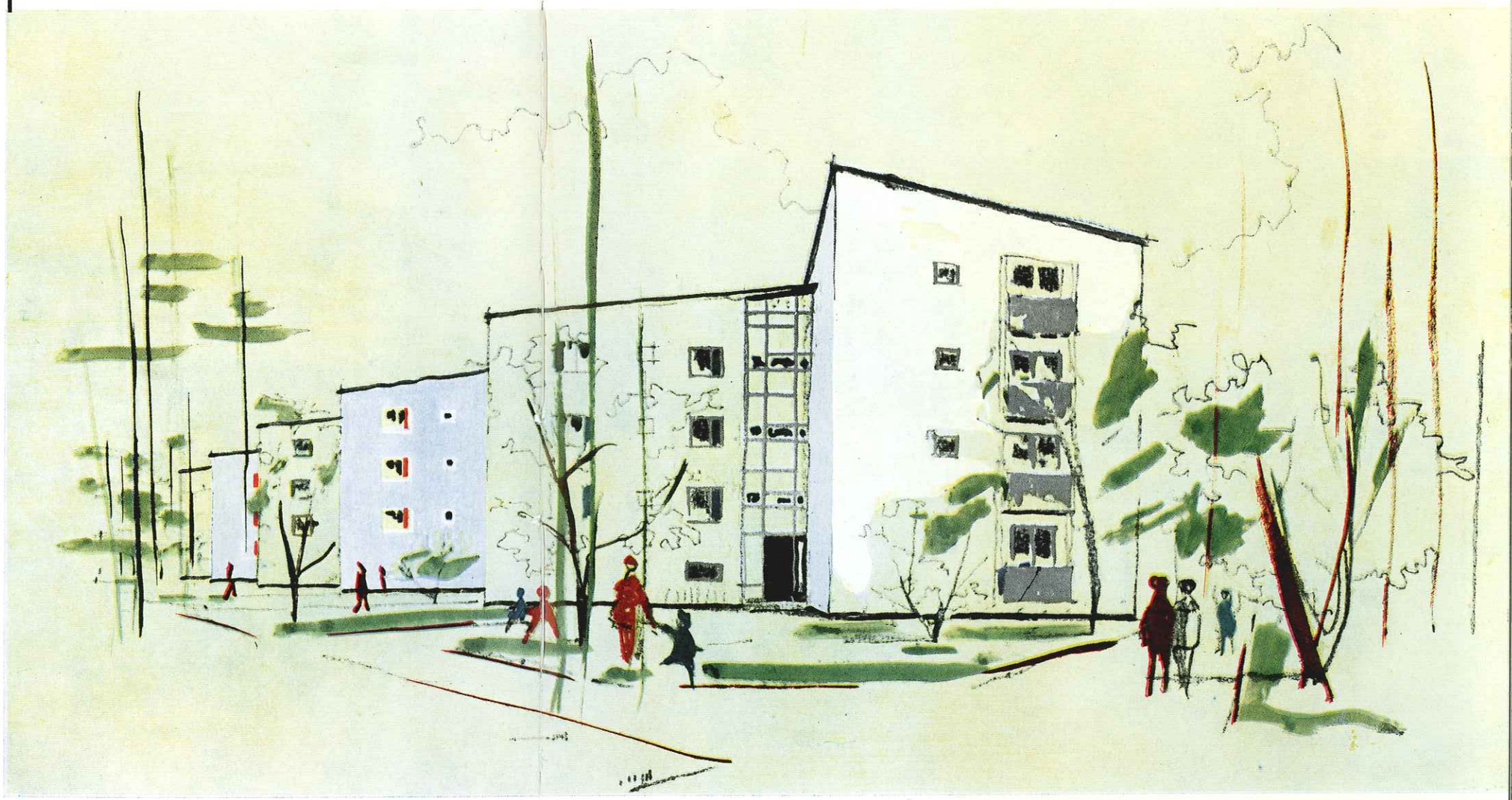

En lägenhetstyp vid "Furan"

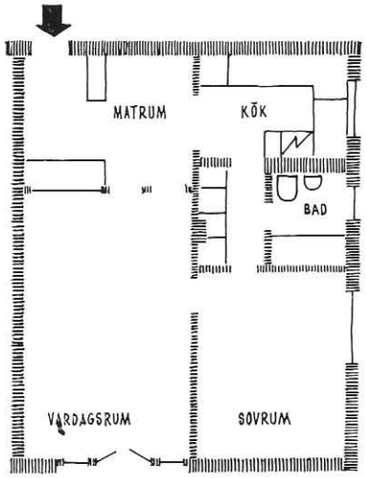

I Kyrkparken lyfter Den Helige Staffan sitt kors i västkustgranit

På åsens krön reser sig kyrkan. Längst ner på bilden ses Diös hus i kv Missionären

Husen i kv Missionären sedda från läroverket

den nuvarande järnvägsstationen byggdes, såldes huset och uppfördes på nytt här vid gatan. I detta har även telefonstationen under många år varit inrymd.

Länge sökte stadens myndigheter lösa saneringsfrågan inom detta tomtområde. Först i och med att firman Diös 1956 köpte de gamla fastigheterna kunde man anse bekymren lättade. Hur man tänkt sig det nya huskomplexet framgår av skissen här invid. Den första etappen av detta storbygge beräknas kunna påbörjas hösten 1960.

Norrsätra med plats för 2.500 lägenheter skymtar i perspektivet

Byggnadsfirman Anders Diös har alltså en hel del "att bita i" under de närmaste åren, men när de här i korthet omnämnda projekten blivit slutförda och möjligen även ett och annat till inom centrala staden, då väntar ett stort område jungfrulig tomtmark norr om Riksväg 10, mitt för Barrsätra. Denna

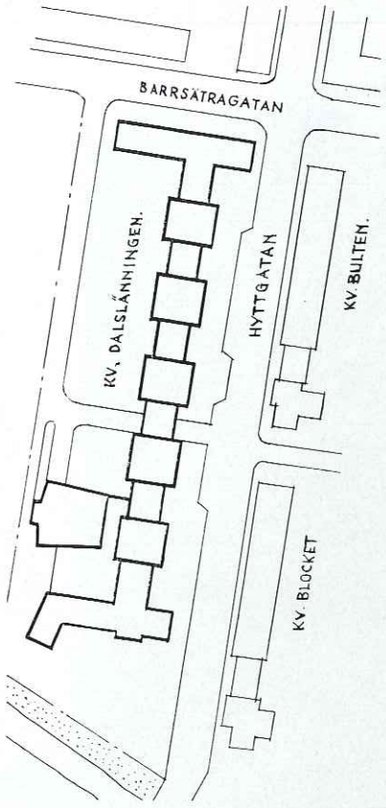

Plan över bebyggelsen i kv Dalslänningen

Kv. Dalslänningen skall bebyggas i tre etapper. Den första i mitten av komplexet, omfattande två 7-våningshus med mellanliggande och anslutande 3-våningslängor, blev inflyttningsklar sommaren 1959. Andra etappen påbörjades hösten 1959 och sträcker sig norrut med en vinkel mot Barrsätragatan. Tredje etappen går söderut mot kanalen. Hela komplexet rymmer ca 180 bostadslägenheter. Bottenvåningen efter Hyttgatan är avsedd för affärer och kontor.

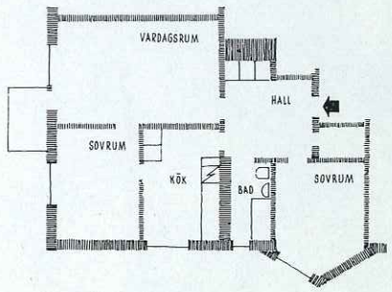

Lägenhetstyp i kv Dalslänningen

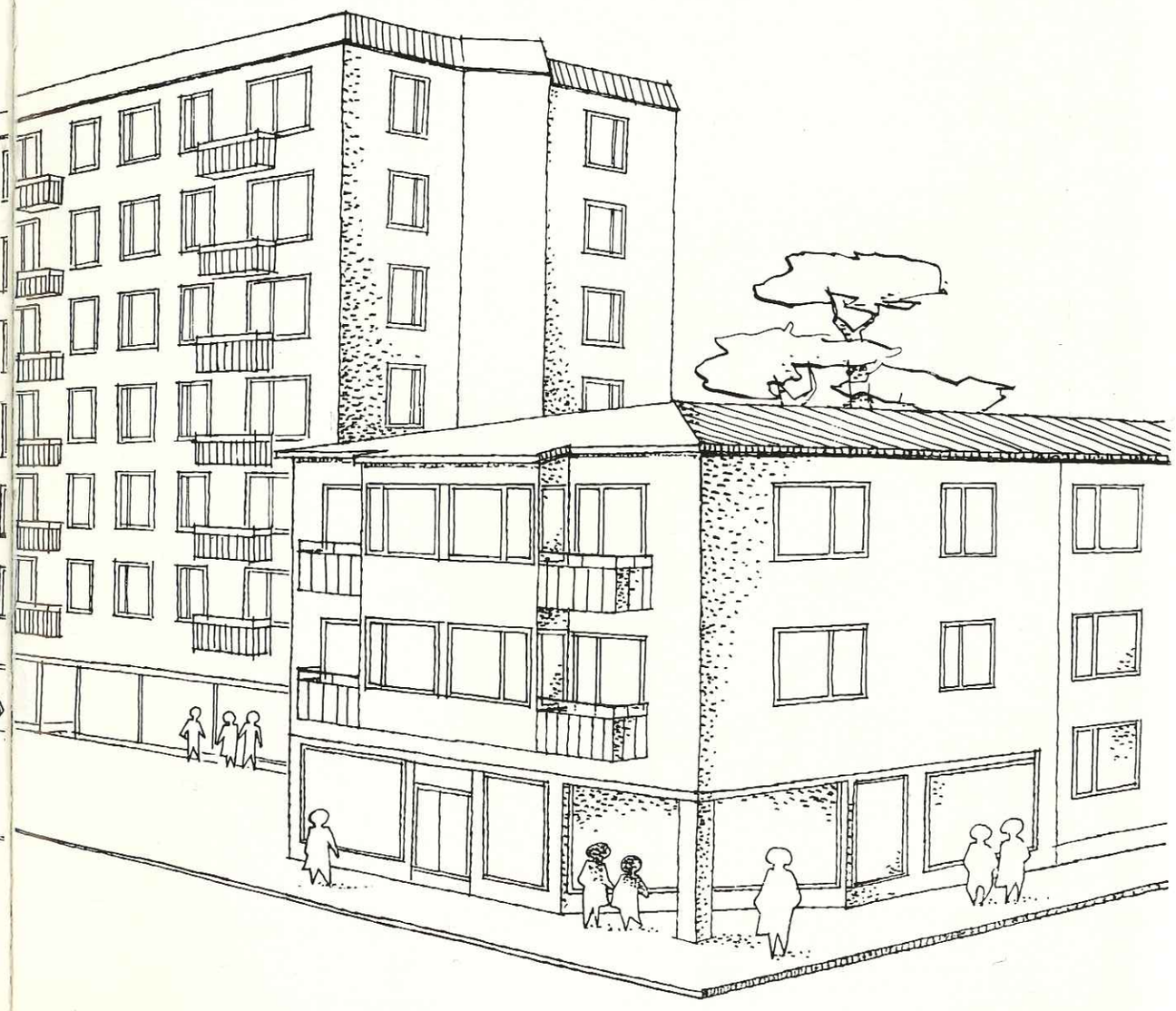

Bostadsrättsföreningen
Bredmosstorpet vid
Storgatan—Odengatan

Bostadsrättsföreningen
Snickaren

Lägenhetstyp i Snickaren

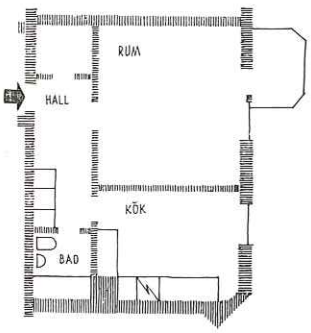

3-rummare i Dalkarlen

Bostadsrättsföreningen Dalkarlen
speglar sig vackert i kanalen

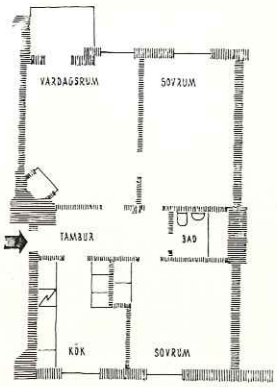

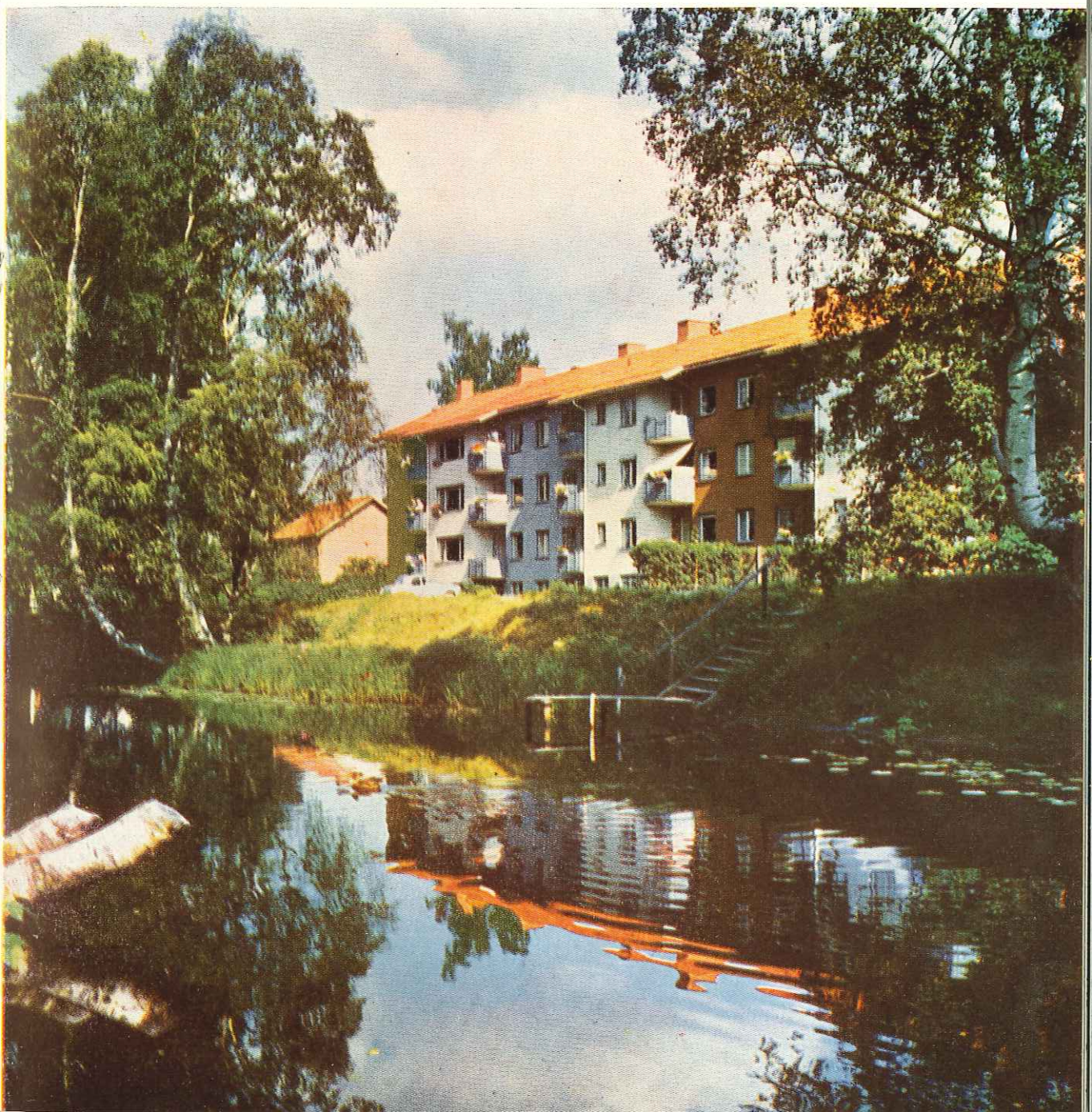

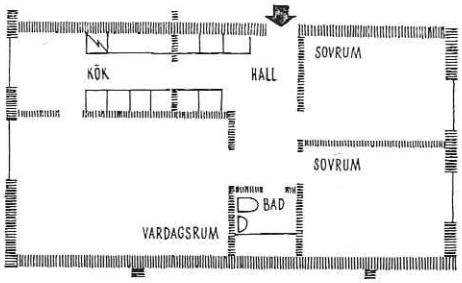

Vid hörnet Gävlevägen—Storgatan uppförde Diös detta hus 1958—1959. Hösten 1959 påbörjades en andra etapp på samma tomt västerut. — Invid: En trerummare i fastigheten.

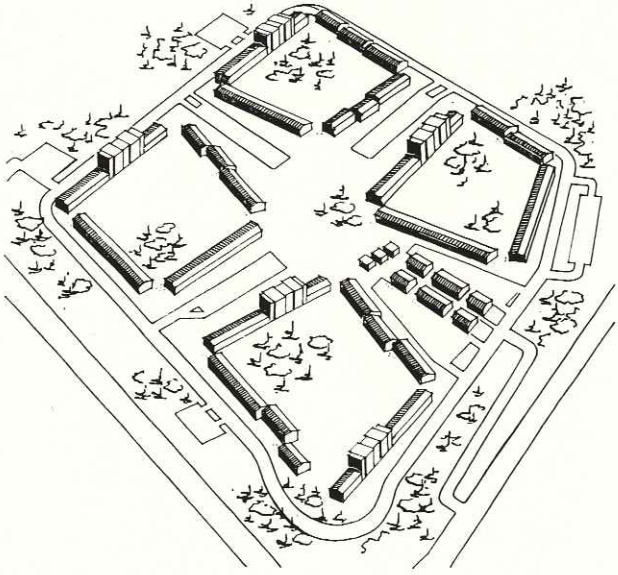

Norrsätra är arbetsnamnet på ett jungfruligt område norr om Barrsätra. Skissen här invid visar en tänkt lösning. Området skall ge plats för ca 2.500 lägenheter samt affärer, skolhus postkontor m. m.

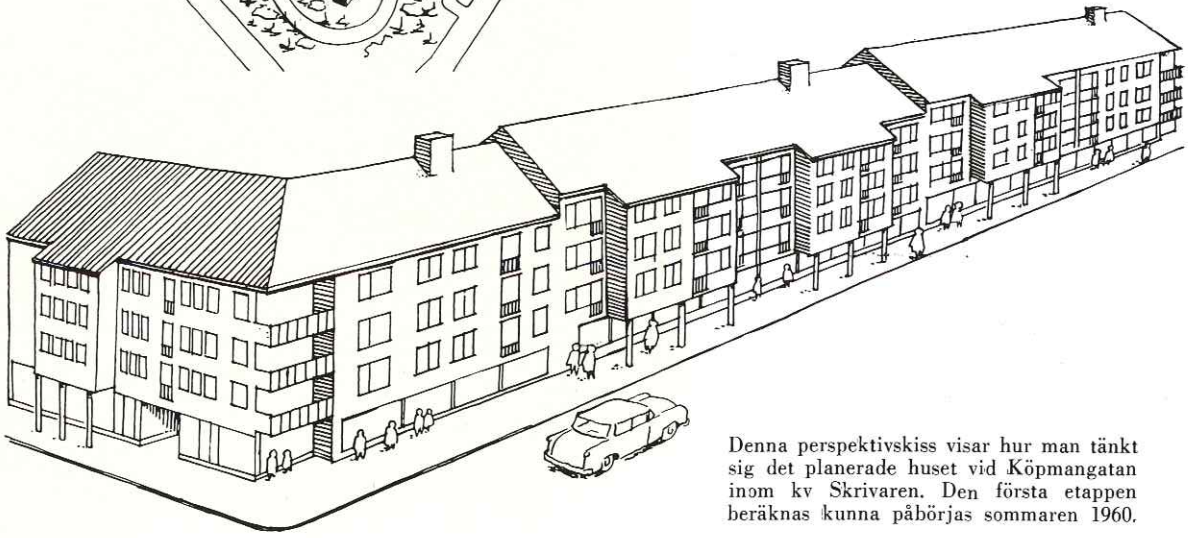

Denna perspektivskiss visar hur man tänkt sig det planerade huset vid Köpmangatan inom kv Skrivaren. Den första etappen beräknas kunna påbörjas sommaren 1960.

tomtmark, som fått arbetsnamnet Norrsätra, omfattar inte mindre än ca 200.000 m^2 och beräknas kunna ge plats för omkring 2.500 bostadslägenheter.

Det blir liksom ett samhälle för sig, begränsat i söder av Riksväg 10, i öster av Järbovägen och i norr av den planerade motorvägen, som en gång skall avlösa Riks-10:an nuvarande sträckning genom Sandviken, samt i väster av skogsmark. Den av livliga trafikstråk omslutna stadsdelen får sitt eget serviceområde samt skolhus och andra lokaler. Marken ägs för närvarande av Sandvikens stad, som håller på att utarbeta förslag till stadsplan för området. Att exploatera detta tomtområde blir en stor och lockande uppgift för en byggnadsfirma, som har erfarenhet av att bygga i stora serier och äger sinne för variation och omväxling i stadsbilden.

När detta projekt kan påbörjas är beroende av utvecklingen. Ett villkor är att konjunkturerna för stålindustrin, som så starkt dominerar Sandviken, blir gynnsamma. I följd av rationaliseringar och automationens insteg i industrin väntar man inte att personalkardern skall komma att utökas så hastigt. Men med den fortskridande standardhöjningen följer ju även anspråk på rymligare bostäder.

Vi har här sökt teckna utvecklingen i Sandviken från jordkula till höghus. Den omspänner en tid av närmare 100 år. Villkoren har växlat, kraven har varit skiftande, olika vägar har prövats, men ständigt har man eftersträvat att erhålla bostäder, som passat de människor som de byggdes åt. Den linjen följs alltjämt. Men man har sedan flera år tillbaka överlämnat bostadsproduktionen åt de stora byggnadsfirmorna. Och i Sandviken har byggnadsfirman Anders Diös fått uppgiften att spela en viktig roll.